

УДК 316.614-053.5:316.772.5
orcid.org/ 0000-0001-6163-0223

БУЧМА Вікторія Володимирівна
старший науковий співробітник лабораторії психології навчання імені І.О. Синиці Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Інформатизація суспільства, зумовлена стрімким зростанням технічного та інформаційного рівнів життя, сьогодні висуває все більш високі вимоги до психічного розвитку особистості (особистості, здатної до самореалізації, до розкриття закладених у ній потенційних можливостей). Зазначимо, що в умовах інформаційної навантаженості усіх сфер суспільного життя відбувається становлення особистості підлітка. Сучасні підлітки є представниками нового покоління Інтернету. Їх світогляд не поділяється на «реальний» і «віртуальний» простори. Мислення підлітків має ознаки «кліповості», тобто швидкість опрацювання інформації при нездатності її логічного осмислення (Токарева, 2018, с. 228). На протилежність особистісному спілкуванню значна перевага віддається спілкуванню в Інтернет-мережах, яке характеризується мобільністю, доступністю, а іноді й анонімністю. Відомо, що формування особистості відбувається за допомогою власного досвіду і участі у соціальних контактах, в процесі яких передається й засвоюється соціальний досвід, відбуваються зміни структури і сутності взаємодіючих суб'єктів, формується уся різноманітність людських індивідуальностей, відбувається соціалізація особистості. Потреба у спілкуванні як базова потреба людини до саморозвитку, самореалізації задовольняється через діалог з іншими людьми (Корніяка, 2006, с. 106). Комунікативно-мовленнєвий компонент спілкування в Інтернет-мережах представлений у вигляді лайків і репостів на відміну від діалогу як форми усного мовлення в підлітковому віці. Отже, внаслідок залежності від Інтернету відбувається порушення діалогічності спілкування, що ускладнює процес соціалізації підлітків у несталому інформаційному просторі, в якому вони зростають. Спроможність до побудови суб'єкт – суб'єктних відносин, тобто, до діалогічного виду спілкування визначаємо як комунікативну здатність. Комунікативна здатність як здатність до міжособистісної взаємодії є важливим чинником соціалізації підлітків. Компонентами комунікативної здатності є мотиваційний (спрямованість особистості, потреба у спілкуванні); вольовий (здатність до самоконтролю у спілкуванні); поведінковий (вміння розв'язувати конфліктні ситуації, вміння емоційно співпереживати) компоненти (Бучма, 2017, с. 63).

Потреба у спілкуванні є важливим компонентом спілкування як провідного виду діяльності в підлітковому віці. В процесі спілкування реа-

лізуються різноманітні потреби особистості, які в сукупності створюють комплекс комунікативних потреб (потреба в емоційнім контакті з іншими людьми, потреба у мовному спілкуванні). Як свідчать результати дослідження комунікативної здатності підлітків (експериментальну вибірку склали 62 особи) 77% учнів мають дуже низьку потребу у спілкуванні, із домінуванням спрямованості на спілкування, яка детермінує реалізацію особистістю її комунікативних можливостей. Серед способів регулювання конфліктів вони обирають співробітництво (пошук рішення, яке б задовольняло інтереси обох сторін). В них високий комунікативний контроль, що означає вміння слідувати за собою та управляти своїми емоційними проявами; співчутливість та вміння швидко встановлювати контакти свідчать про наявність в учнів високого рівня розвитку емпатії. 23% учнів – низьку потребу у спілкуванні. Серед способів регулювання конфліктів вони обирають уникання (відсутність прагнення як до конкуренції так і до співпраці). В них низький комунікативний контроль, що характеризується імпульсивністю у спілкуванні, труднощами в зміні поведінки в залежності від ситуації спілкування. Низький рівень розвитку емпатії вказує на труднощі учнів у встановленні емоційних контактів. Вони не завжди здатні співвідносити свою поведінку із поведінкою інших людей. Як бачимо, дуже низькі та низькі бали отримав такий важливий показник мотиваційного компоненту комунікативної здатності як потреба у спілкуванні, що мотивована потребою у пізнанні іншого та у самопізнанні. Отже, в підлітків практично відсутній мотив взаємопізнання, а також самопізнання, що значно знижує їх здатність до діалогічного спілкування. Важливу роль у процесі соціалізації особистості підлітка в сучасному інформаційному просторі відіграє освіта, пріоритетним напрямком якої є орієнтація на самоцінність особистості людини, її внутрішні ресурси і саморозвиток (Г. О. Балл, Т. Г. Григорьева, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, М. В. Савчин, В. І. Слободчиков, С. О. Смирнов, С. Ю. Степанов та ін.). Основним психологічним механізмом супроводу особистості у підлітковому віці є співробітництво у формі діалогічного спілкування (І. В. Дубровіна, В. С. Грехнев, В. Г. Казанська, А. К. Маркова, Л. М. Мігіна, О. В. Сидоренко, Л. М. Шипіцина та ін.). Саме через таке співробітництво здійснюється взаємодія вчителя та учнів, у процесі якої відбувається формування ключових компетентностей учнів (компетентностей для життя у сучасному світі), що є головним завданням реформи загальної середньої освіти. Зазначимо, що співробітництво ґрунтується на засадах діалогічної взаємодії вчителя з учнями. Мається на увазі взаємодія особистостей з певною системою загальнолюдських потреб і цінностей (потребою у підтримці, заохоченні, схваленні з боку інших, у самореалізації, потребою виявити свою індивідуальність, бути значущим). Педагогічна взаємодія у формі діалогічного спілкування передбачає існування суб'єкт-суб'єктних взаємин, за яких педагог взаємодіє із учнями на основі співробітництва

(партнерських стосунків, а не статусних) (Шейн, 1991, с. 51). Як форма взаємодії діалогічне спілкування здійснюється за умови наявності у вчителя професійно-педагогічної, мовно-комунікативної та загальнокультурної компетентностей.

Таким чином, соціалізація підлітків в сучасних умовах несталого інформаційного суспільства можлива за умов цілеспрямованого формування комунікативної здатності як здатності до діалогічного спілкування. Психологічні дослідження свідчать, що значний резерв у формуванні комунікативної здатності закладено в самій особистості, в її потенціях, у вмінні індивіда пізнавати самого себе. Саме тому важливо й необхідно здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня, проводити інтенсивну роботу з профілактики, виявлення та подолання окремих явищ комунікативної некомпетентності серед учнівського колективу. Основними принципами діалогічної взаємодії є емоційна та особистісна розкритість вчителя й учня, психологічна налаштованість на актуальні стани один одного, безцінність, довірливість та щирість спілкування.

Список використаних джерел

- Бучма В. В. Міжособистісне спілкування як сфера самореалізації особистості в підлітковому віці. *III Міжнародна науково-практична конференція "Гене́за буття особистості"*. Київ, 2017. С. 63–64.
- Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра: монографія. Київ : Міленіум, 2006. 336 с.
- Токарева Н. М. Комунікативна компетентність як індикатор психічного здоров'я сучасних підлітків. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: матеріали всеукраїнської конференції з міжнародною участю* (Київ, 31 трав. 2018 р.). Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 226–229.
- Шейн С. А. Диалог как основа педагогического общения. *Вопросы психологии*. 1991. № 1. С. 44–52.

References

- Buchma V. V. (2017). Mizhosobystisne spilkuvannia yak sfera samorealizatsii osobystosti v pidlitkovomu vitsi [Interpersonal communication as a sphere of personality self-realization in adolescence]. In *III Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia "Henezabuttia osobystosti"* [3rd International scientific conference "Genesis of life of personality"] (pp. 63-64). Kyiv [in Ukrainian].
- Korniiaaka O. M. (2006). Psykholohiia komunikatyvnoi kultury shkoliara [Psychology of schoolboy communicative culture]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Shein S. A. (1991). Dialog kak osnova pedagogicheskogo obshcheniia [Dialogue as the basis of pedagogical communication]. *Voprosy psikhologii [Psychology issues]*, 1, 44-52. [in Russian].

Tokareva N. M. (2018). Komunikatyvna kompetentnist yak indyktor psykhichnoho zdorov'ia suchasnykh pidlitkiv [Communicative competence as an indicator of the mental health of modern adolescents]. In *Psykhologichni vymiry osobystisnoi vzaïemodii sub'ektiv osvithnoho prostoru v konteksti humanistychnoi paradyhmy: materialy vseukrainskoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu* [Psychological dimensions of personal interaction of subjects of educational space in the context of the humanistic paradigm: materials of the All-Ukrainian conference with international participation] (pp. 226-229). Kyiv: Instytut psykhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

УДК 37.091.39:004

ЛІПІН Микола Вікторович

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету

ПЕРСПЕКТИВИ ЗНАННЯ І ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ

Величезна кількість альтернативних традиційної моделі освіти різноманітних концепцій, що виникли останнім часом, свідчать про її хронічну кризу. Однією з популярних сучасних альтернатив виступає «smart-освіта», яка виникає внаслідок необхідності існувати в умовах прискороного зростання і циркуляції інформаційних потоків. Різноманітні образи «smart-освіти» або «smart-суспільства» викликані тією колосальною роллю, яку відіграють сучасні інформаційні технології в процесі організації соціального простору. У більшості публікацій, присвячених цій проблемі, «smart-освіта» постає міцно пов'язаною з інформацією. Саме надлишок останньої перетворює «smart-технології» в такий затребуваний елемент сучасного життя.

Однак очевидно, що «smart-технології» не тільки допомагають впровадити величезні масиви інформації та працювати з ними, вони не менш ефективно їх породжують. Не секрет також те, що розвиток цих технологій спрямований не просто на задоволення існуючих потреб індивідів, більш істотним є те, що вони ці потреби виробляють. Інакше кажучи, сучасні технології буквально «топлять» людину в інформації. Складається така ситуація, коли зникає різниця між *знаннями* та *інформацією*, а все те, що не може бути трансформованим та перекладеним на мову інформаційних технологій, опиняється на узбіччі цивілізації. Як наслідок, «smart-технології» поступово втрачають службове становище та перетворюються на самоціль. Міра їх поширення та впровадження в освітній